

شماره چاپ: ۷۶۰

شماره ثبت: ۳۴۸

دوره دهم - سال دوم

تاریخ چاپ: ۱۳۹۶/۹/۲۱

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور

۴. بخش محیط زیست

کد موضوعی: ۲۵۰

شماره مسلسل: ۱۵۶۳۰

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی

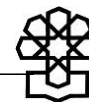
دفتر: مطالعات زیربنایی

دی‌ماه ۱۳۹۶

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
مقدمه.....	۱
۱. بررسی اعتبارات بخش محیط زیست.....	۲
۱-۱. مروری بر اعتبارات و کلیات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ در بخش محیط زیست.....	۲
۱-۲. مقایسه ساختاری لایحه بودجه بخش محیط زیست کل کشور در سال ۱۳۹۷ با قانون بودجه سال ۱۳۹۶.....	۸
۱-۳. برآورد اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷.....	۹
۲. بررسی انطباق لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ با احکام برنامه ششم و اسناد بالادستی توسعه در بخش محیط زیست.....	۱۱
۳. محیط زیست در ماده واحده و تبصره‌های لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور.....	۱۴
۴. موانع، مشکلات و الزامات اجتناب‌ناپذیر لایحه بودجه سال ۱۳۹۷.....	۱۴
جمع‌بندی و پیشنهادها.....	۱۶
منابع و مآخذ.....	۱۹

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور ۴. بخش محیط زیست

چکیده

بودجه، برنامه مالی یک‌ساله دولت است و جریان بودجه‌ریزی متضمن حرکتی فراتر از گردآوری اطلاعات و اعتبارات مربوط به عملیات دولت در سندی مصوب است. بررسی انطباق لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ با سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری و احکام برنامه ششم توسعه بیانگر این موضوع است که با وجود اینکه این لایحه نسبت به لایحه سال گذشته تغییراتی شکلی در نحوه تقسیم‌بندی برنامه‌ها و طرح‌ها داشته ولی در عمل ادامه روند قبلی است.

بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور در بخش محیط زیست، نشان می‌دهد که میزان اعتبارات این بخش ۲,۸۳۰ میلیارد ریال است. این درحالی است که سهم بودجه امور محیط زیست در بین سایر امور ۰/۰۹۹ درصد است. با توجه به اینکه یکی از اولویت‌های اصلی برنامه ششم توسعه کشور حل معضلات و چالش‌های بخش محیط زیست است، لکن نحوه تخصیص اعتبارات بیان‌کننده ادامه روند قبلی است.

همچنین با توجه به تخصیص ناچیز اعتبارات در ۹ ماهه سال جاری از یک‌سو و مشکلات ناشی از عدم اجرای کامل برنامه و شاخص‌های مرتبط با برنامه در سال ۱۳۹۶، عدم تخصیص اعتبارات در سال جاری موجب بروز مشکلات در سال ۱۳۹۷ می‌شود.

لذا با توجه به اهمیت توزیع اعتبارات در اجرای برنامه‌های امور محیط زیست منطبق با اولویت‌های اجرایی دستگاه‌ها، نحوه توزیع اعتبارات ناکارآمد فاقد اثربخشی بوده و این مهم می‌تواند باعث عدم تحقق بخشی از متغیرها و شاخص‌های بودجه‌ریزی در سال آتی شود.

مقدمه

اهمیت و جایگاه پرداختن به بودجه بخش محیط زیست در سال ۱۳۹۷ از چند جنبه اساسی می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. اول اینکه آلودگی شدید هوای کلانشهرها، خیمه سهمگین ریزگردهای کشورهای عربی بر آسمان کشور، انباشت آلودگی‌های نفتی و سموم کشاورزی در سواحل دریا و رودخانه‌ها، تداوم تخریب و ویرانی تالاب‌های ایران، وضعیت بغرنج حیات وحش، تخریب جنگل‌های حفاظت شده به‌همراه هزاران مشکل زیست‌محیطی دیگر، مسائل حوزه محیط زیست را افزایش داده و مدیریت نتوانسته است این مسائل را حل کند. بنابراین می‌توان گفت محیط زیست به‌واسطه کنش و واکنش‌های آن با سایر بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حوزه‌ای بسیار فراگیر محسوب

می‌شود. از نظر اقتصادی، تأمین‌کننده نهاده‌های تولید و عامل اثرگذار بر رشد اقتصادی است. از نظر اجتماعی محل زیست سالم، بستری شاداب و جامعه‌ای سالم مهیا می‌کند و از نظر فرهنگی دربرگیرنده ویژگی‌های طبیعی و اقلیمی است که آداب و سنن ملی و هویت میهنی و تاریخی هر کشور در انطباق با آن تکوین و تکامل می‌یابد. ارتباطات افقی و عمودی بین زیست‌بوم‌های همجوار از مقیاس خرد تا مقیاس کلان زیست‌کره زمین، فارغ از هرگونه مرزبندی حقوقی و سیاسی، محیط زیست را به حوزه تعاملات یا تقابلات بین‌المللی و منطقه‌ای تبدیل کرده است و اخیراً با ظهور بحران‌هایی چون گرمایش جهانی و تغییر اقلیم دامنه اثرگذاری آن حتی از مرزهای فیزیکی جو کره زمین نیز فراتر رفته است. بنابراین می‌توان گفت پیش‌شرط قرار گرفتن هر جامعه‌ای در مدار توسعه پایدار، حفظ پایداری کارکردهای محیط زیست است.

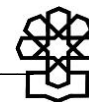
پرواضح است که وجود زیرساخت‌های قانونی و اسناد بالادستی و برقراری نظام کنترلی و حاکمیتی در کنار استفاده از مشوق‌های انگیزشی و تشویقی و مالی، ظرفیت حفاظت از محیط زیست را فراهم می‌آورد. نکته اساسی دیگر که باید بدان توجه ویژه‌ای شود دلایل و روند رو به گسترش تخریب محیط زیست در کشور است. بی‌توجهی جدی به مسائل اقتصاد زیست‌محیطی و عدم محاسبه تخریب‌های زیست‌محیطی در سیستم اقتصادی کشور و نبود باور کافی به اهمیت و ضرورت مباحث زیست‌محیطی و در نتیجه ضعف پایبندی به اجرای برنامه‌های توسعه‌ای کشور و سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری از جمله دلایل اصلی این تخریب‌هاست، زیرا الزامات و ملاحظات زیست‌محیطی در برنامه‌های توسعه و بودجه‌ریزی‌های سالیانه، به‌صورت واقعی ملحوظ و به اجرا در نمی‌آید. به‌طوری که عدم اولویت‌بندی بین اهداف برنامه‌ای و تأمین اعتبارات، دستیابی به اهداف را با مشکل مواجه خواهد ساخت.

در این گزارش، ابتدا با تحلیل اعتبارات قوانین بودجه‌ای در بخش محیط زیست و بیان چالش‌های موجود در آن، به بررسی دقیق این بخش‌ها براساس امور، فصل و برنامه در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ پرداخته می‌شود.

۱. بررسی اعتبارات بخش محیط زیست

۱-۱. مروری بر اعتبارات و کلیات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ در بخش محیط زیست

در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ تغییرات بسیار زیادی در نحوه تقسیم‌بندی امور و فصول دیده نمی‌شود. تعداد فصول از ۴۸ فصل در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ به ۴۳ فصل در لایحه بودجه پیشنهادی سال ۱۳۹۷ تبدیل شده است. تعداد فصول امور محیط زیست چهار فصل می‌باشد که نسبت به بودجه سال ۱۳۹۶ ثابت باقی مانده است. بیشترین سهم اعتبارات از کل بودجه امور ده‌گانه به امور رفاه اجتماعی (۲۷ درصد) اختصاص یافته و کمترین میزان به امور محیط زیست (۰/۰۹۹ درصد) اختصاص یافته است. تبدیل شدن فصل محیط زیست به امور ده‌گانه (طی سال‌های اخیر) در نگاه اول نشان‌دهنده توجه ویژه

دولت به بخش و معضلات محیط زیست است، لکن نحوه تخصیص اعتبارات بیان‌کننده ادامه روند قبلی می‌باشد. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ میزان کل اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای این بخش ۲۸۳۰ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است. این اعتبار ۰/۰۹۹ درصد از کل بودجه امور ده‌گانه را به خود اختصاص داده است. در واقع اعتبارات امور محیط زیست از ۲,۳۶۲ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ به ۲,۸۳۰ میلیارد ریال در لایحه سال ۱۳۹۷ رسیده است. میزان اعتبارات امور محیط زیست دارای رشد ۱۹ درصدی بوده است. میزان بودجه متفرقه و اختصاصی در امور محیط زیست به ترتیب ۳۵۰ و ۴۵ میلیارد ریال می‌باشد که در مجموع ۱۳ درصد کل بودجه امور محیط زیست را تشکیل می‌دهد.

در بخش محیط زیست به دلیل بی‌توجهی جدی به امور حفاظتی و توسعه پایدار (طی چند سال گذشته) طی سال‌های اخیر به منظور جلوگیری از تخریب و حفاظت، بیشترین اعتبارات امور محیط زیست متعلق به پروژه‌های عمرانی بوده است، لکن در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷، میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (۱,۹۳۴ میلیارد ریال) ۶۸ درصد از کل اعتبارات امور محیط زیست را به خود اختصاص می‌دهد و ۳۲ درصد از اعتبارات متعلق به اعتبارات هزینه‌ای (۸۹۶ میلیارد ریال) است. شایان ذکر است که در سال گذشته در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ میزان سهم اعتبارات هزینه‌ای بخش محیط زیست ۲۶ درصد از کل اعتبارات را شامل شده بود و این سهم در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به ۳۲ درصد رسیده است. یکی از نکات مثبت این لایحه سهم ۶۵ درصدی اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی از کل اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست است و این اعتبارات ملی ۲۵ درصد نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶ افزایش یافته است (از ۸۰۷ میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ به ۱۰۱۵ میلیارد ریال در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ رسیده است)، در بحث اعتبارات استانی، به دلیل عدم تخصیص بودجه مصوب شده به بخش محیط زیست و گنجاندن آن در بخش‌های غیرمرتبط، به نظر می‌رسد در صورت تخصیص آنها به ردیف‌های ملی مثبت باشد.

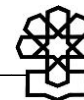
یکی از دلایل عمده افزایش چندین برابری ردیف‌های اعتباری از جمله اعتبارات برنامه پایش و مدیریت آلاینده‌ها اضافه نمودن اعتبارات ردیف‌های متفرقه (از جمله اعتبارات صندوق ملی محیط زیست در جهت موضوع ماده (۱۲) آیین‌نامه اجرایی قانون مدیریت پسماند) به این ردیف‌ها می‌باشد. همچنین شایان ذکر است که در خصوص بحث مدیریت پسماند ردیف بودجه‌ای با عنوان بهبود محیط زیست، آبخیزداری و ساماندهی پسماندهای کل کشور به مبلغ ۷۰,۰۰۰ میلیارد ریال معادل ۲,۰۰۰ میلیون دلار اختصاص یافته است.^۱

۱. براساس بند «و» به منظور تحقق اهداف مندرج در قانون برنامه ششم توسعه به دولت اجازه داده شده است نسبت به برداشت از ورودی سال ۱۳۹۷ صندوق توسعه ملی اقدام و منابع حاصله را به ردیف درآمدی عمومی نزد خزانه‌داری کل کشور واریز نماید.

جدول ۱. مقایسه اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بر حسب امور در سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ (میلیون ریال)

ردیف	عنوان فصل	مصارف						جمع کل اعتبارات	درصد رشد لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به قانون سال ۱۳۹۶	سهم جمع کل اعتبارات	
		اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای		هزینه‌های عمومی و اختصاصی		جمع کل				قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷
		قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷				
۱	امور خدمات عمومی	۶۵,۳۶۷,۱۵۳	۹۱,۵۸۲,۱۸۴	۲۵,۳۰۸,۱۵۶	۱۷,۵۱۵,۲۴۸	۹۰,۶۷۵,۳۰۹	۱۰۹,۰۹۷,۴۳۲	۲۰	۴/۲	۳	
۲	امور دفاعی و امنیتی	۴۶۲,۰۴۲,۲۵۲	۴۹۷,۹۱۵,۱۳	۱۶,۲۹۰,۶۰۰	۱۴,۱۸۰,۰۷۸	۴۷۸,۳۳۲,۸۵۲	۵۱۲,۰۹۵,۲۰۹	۷	۲۲	۱۸	
۳	امور قضایی	۷۴,۵۸۶,۷۱۱	۸۱,۳۵۳,۲۸۷	۸,۷۰۸,۰۰۶	۷,۷۸۹,۸۷۶	۸۳,۲۹۴,۷۱۷	۸۹,۱۴۳,۱۵۴	۷	۳/۸	۳	
۴	امور اقتصادی	۴۲,۲۳۷,۴۴۳	۵۹,۳۲۵,۳۳۵	۲۶۹,۲۱۰,۷۴۳	۱۸۰,۳۸۶,۵۸۷	۳۱۱,۴۴۸,۱۸۶	۲۳۹,۷۱۱,۹۲۲	۲۳	۱۴	۸	
۵	امور محیط زیست	۶۱۷,۰۴۴	۸۹۶,۱۰۳	۱,۷۴۵,۰۰۰	۱,۹۳۴,۰۲۵	۲,۳۶۲,۰۴۴	۲,۸۳۰,۱۲۸	۱۹	۰/۱	۰/۰۹۹	
۶	امور مسکن، عمران شهری و روستایی	۲,۱۷۹,۱۹۹	۲,۴۹۷,۸۰۲	۴۶,۳۲۱,۷۳۸	۳۱,۵۵۹,۹۷۹	۴۸,۵۰۰,۹۳۷	۳۴,۰۵۷,۷۸۱	۲۹	۲/۲	۱/۲	
۷	امور سلامت	۲۰۱,۲۰۵,۲۳۱	۵۴۵,۲۸۰,۶۴۲	۲۷,۱۷۹,۱۱۰	۲۴,۴۴۶,۸۶۵	۲۲۸,۳۸۴,۳۴۱	۵۶۹,۷۲۲,۵۰۷	۱۴۹	۱۰/۶	۲۰	
۸	امور فرهنگ، تربیت‌بدنی و گردشگری	۵۶,۲۰۴,۱۰۶	۶۳,۴۰۵,۲۱۰	۲۴,۵۹۹,۶۷۳	۱۵,۴۷۲,۸۵۸	۸۰,۸۰۳,۷۷۹	۷۸,۸۷۸,۰۶۸	-۲	۳/۷	۲/۷	
۹	امور آموزش و پژوهش	۱۷۶,۲۹۵,۸۱۹	۲۵۷۸۰۲۲۳۶	۳۱,۱۷۵,۳۵۴	۲۱,۱۰۷,۲۷۶	۲۰۷,۴۷۱,۱۷۳	۲۷۸,۹۰۹,۵۱۲	۳۴	۹/۶	۹/۸	
۱۰	امور رفاه اجتماعی	۶۱۶,۷۱۳,۱۳۵	۷۸۷,۲۳۷,۹۹۷	۱,۴۶۲,۷۹۹	۹۸۶,۷۰۲	۶۱۸,۱۷۵,۹۳۴	۷۸۸,۲۲۴,۶۹۹	۲۷	۲۸	۲۷	
	جمع امور ده‌گانه	۱۶,۹۹۷,۴۴۸,۰۹۳	۳۸۷,۲۹۵,۹۱۸	۴۵,۲۰۰,۱۷۹	۴,۳۴۳,۸۸۰,۲۷۶	۲,۱۴۹,۴۴۹,۲۷۲	۲,۸۳۱,۱۷۶,۱۹۴	۳۱	-	-	

مآخذ: قانون بودجه سال ۱۳۹۶ و لایحه بودجه سال ۱۳۹۷.

جدول ۲. مقایسه اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصول محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶

(میلیون ریال)

ردیف	عنوان	هزینه‌های عمومی و اختصاصی			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			جمع کل		سهم هریک از فصول به کل (درصد)
		قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	درصد رشد لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به قانون سال ۱۳۹۶	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	درصد رشد لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به قانون سال ۱۳۹۶	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	
۱	فصل مدیریت پسماند	۶۷,۶۸۹	۱۵۳,۶۳۵	۱۲۶	۰	۰	۰	۶۷,۶۸۹	۱۵۳,۶۳۵	۲/۸
۲	فصل کاهش آلودگی	۷۹,۳۶۶	۱۲۲,۶۷۹	۵۴	۵۶۴,۰۰۰	۶۲۵,۰۰۰	۱۰	۶۴۳,۳۶۶	۷۴۷,۶۷۹	۲۷
۳	فصل حفاظت از گونه‌های زیستی	۳۵۰,۹۶۴	۴۴۵,۲۹۸	۲۶	۱,۱۰۵,۰۰۰	۱,۱۱۵,۰۰۰	۰/۹	۱,۴۵۵,۹۶۴	۱,۶۶۴,۳۲۳	۶۱
۴	فصل تحقیق و توسعه در امور محیط زیست	۱۱۹,۰۲۵	۱۷۴,۴۹۱	۴۶	۷۶,۰۰۰	۹۰,۰۰۰	۱۸	۱۹۵,۰۲۵	۲۶۴,۴۹۱	۸/۲
-	مجموع	۶۱۷,۰۴۴	۸۹۶,۱۰۳	۴۵	۱,۷۴۵,۰۰۰	۱,۸۳۰,۰۰۰	۴/۸	۲,۳۶۲,۰۴۴	۲,۸۳۰,۱۲۸	۱۹

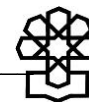
مآخذ: همان.

جدول ۳. مقایسه اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای بخش محیط زیست بر حسب برنامه (میلیون ریال)

ردیف	عنوان	هزینه‌های عمومی و اختصاصی			تملك دارایی‌های سرمایه‌ای			جمع کل	
		قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	درصد رشد لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به قانون سال ۱۳۹۶	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷	درصد رشد لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به قانون سال ۱۳۹۶	قانون بودجه سال ۱۳۹۶	لایحه بودجه سال ۱۳۹۷
۱	برنامه پیش و مدیریت آلاینده‌ها	۷۹,۳۶۶	۱,۱۲۲,۶۷۹	۱,۳۱۴	۵۶۴,۰۰۰	۶۲۵,۰۰۰	۱۰	۶۴۳,۳۶۶	۷۲۷,۶۷۹
۲	برنامه ارتقای فرهنگ و اخلاق محیط زیستی	۸۷,۲۷۳	۹۵,۵۶۶	۹	۷۶,۰۰۰	۹۰,۰۰۰	۱۸	۱۶۳,۲۷۳	۱۷۵,۵۶۶
۳	برنامه مدیریت و نظارت بر پسماندها	۶۷,۶۸۹	۱۵۳,۶۳۵	۱۲۶	۰	۰	-	۶۷,۶۸۹	۴۵,۶۳۵
۴	برنامه حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌ها و گونه‌های آبی	۶۱,۸۰۴	۷۹,۹۹۷	۲۹	۹۳۸,۰۰۰	۸۱۵,۰۰۰	-۱۳	۹۹۹,۸۰۴	۸۸۹,۱۵۷
۵	برنامه حفاظت، احیا و بهسازی طبیعت و تنوع زیستی در سطح زیست‌گاه‌های خشکی	۲۸۹,۱۶۰	۳۶۵,۳۰۱	۲۶	۱۶۷,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰	۷۹	۴۵۶,۱۶۰	۵۶۲,۴۰۱
۶	برنامه پژوهش‌های کاربردی	۳۱,۷۵۲	۷۸,۹۲۵	۱۴۸	۰	۰	۰	۳۱,۷۵۲	۷۸,۹۲۵
	مجموع	۶۱۷,۰۴۴	۸۹۶,۱۰۳	۴۵	۱,۷۴۵,۰۰۰	۱۸۳,۰۰۰	-۸۹	۲,۳۶۲,۰۴۴	۲,۸۳۰,۱۲۸*

مأخذ: همان.

*مجموع اعتبارات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به دلیل ندیدن اعتبارات متفرقه در برنامه‌ها کمی کمتر می‌باشد، لکن به دلیل جمع شدن در کل امور معیار جمع کلی قرار گرفته است.

همان‌طور که بیان شد امور محیط زیست دارای چهار فصل و ۶ برنامه می‌باشد از ۶ برنامه امور محیط زیست چهار برنامه دارای اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای است بجز برنامه مدیریت و نظارت بر پسماندها و برنامه پژوهش‌های کاربردی که در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ فقط دارای اعتبارات هزینه‌ای است (جدول ۲).

فصول و برنامه‌ها و طرح‌های امور محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ عبارتند از:

- فصل مدیریت پسماند شامل برنامه مدیریت و نظارت بر پسماندها،
- فصل کاهش آلودگی شامل برنامه پایش و مدیریت آلاینده‌ها،
- فصل حفاظت از گونه‌های زیستی شامل برنامه حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌ها و گونه‌های آبی، برنامه حفاظت، احیا و بهسازی طبیعت و زیست‌بوم‌های خشکی،
- فصل تحقیق و توسعه در امور محیط زیست شامل برنامه فرهنگ‌سازی و مشارکت‌های مردمی در بهسازی محیط زیست، برنامه پژوهش‌های کاربردی.

دلیل افزایش ۱۲۶ درصدی فصل مدیریت پسماند اعتبارات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نسبت به مصوب قانون بودجه سال ۱۳۹۶ افزودن ردیفی تحت عنوان بند و تبصره «۴» در جهت بهبود محیط زیست، آبخیزداری و ساماندهی پسماندهای کل کشور می‌باشد (براساس بند «س» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه).^۱

جدول ۴ نشان می‌دهد نحوه تخصیص اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای همانند سال‌های قبل بوده و اولویت‌بندی خاصی برای این نحوه تخصیص اعتبارات، معضلات و چالش‌های زیست‌محیطی کشور صورت نگرفته است. میزان اعتبارات دارای رشد بوده و بیشترین کاهش رشد متعلق به طرح تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات (دارای رشد منفی ۲۱ درصدی نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶) بوده است. بیشترین سهم اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی در لایحه سال ۱۳۹۶ به طرح تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی - تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست (۱۹۸ درصد) اختصاص یافته است. دلیل افزایش ۹۸ درصدی اعتبارات این طرح اختصاص بودجه بندهای «ز»، «ط» و «ظ» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه^۲ در خصوص ارتقای پوشش حفاظتی و هوشمندسازی مناطق چهارگانه می‌باشد.

۱. و به منظور تحقق اهداف مندرج در قانون برنامه ششم توسعه، به دولت اجازه داده می‌شود براساس جدول زیر، نسبت به برداشت از ورودی سال ۱۳۹۷ صندوق توسعه ملی اقدام و منابع حاصله را به ردیف درآمد عمومی به شماره طبقه بندی ۲۱۰۷۰۵ نزد خزانه‌داری کل کشور واریز نماید. اعتبارات موضوع این بند برای صندوق توسعه ملی بازگشت از منابع محسوب می‌شود. هرگونه پرداخت در غیر از موارد مشخص شده از جمله حقوق و دستمزد از محل منابع این بند ممنوع است. تبدیل دلار به ریال منابع موضوع این بند زیر نظر بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صورت می‌گیرد.

۲. ر) ارتقای پوشش صد درصد (۱۰۰٪) حفاظت از جنگل‌ها، مراتع و اراضی ملی و دولتی و مناطق چهارگانه زیست‌محیطی با مشارکت جوامع محلی و ارتقای ضریب حفاظت از جنگل‌ها و مراتع کشور به منظور پایداری جنگل‌ها و همچنین تعادل بخشی دام و مراتع سالانه حداقل ده درصد (۱۰٪).

ط) تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور با رویکرد بهره‌گیری از ظرفیت‌های داوطلبانه و مشارکت اشخاص حقیقی و حقوقی با اولویت جوامع محلی و سازمان‌های مردم‌نهاد توسط سازمان حفاظت محیط زیست.

ط) بازنگری در محدوده مناطق چهارگانه محیط زیست و همچنین تعریف و تقسیم‌بندی جدید مناطق با توجه به تقسیمات نوین اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت (IUCN) توسط سازمان حفاظت محیط زیست.

جدول ۴. مقایسه وضعیت اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای

ملی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۶ (میلیون ریال)

ردیف	عنوان طرح	قانون سال ۱۳۹۶	لایحه سال ۱۳۹۷	درصد رشد تغییرات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶
۱	تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی - تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست	۵۲,۰۰۰	۱۵۵,۰۰۰	۱۹۸
۲	حفاظت از تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و حیات وحش	۱۱۵,۰۰۰	۱۴۵,۰۰۰	۲۶
۳	ارزش‌گذاری اقتصادی منابع محیط زیستی	۱۴,۰۰۰	۱۵,۰۰۰	۷/۱
۴	تدوین برنامه‌های آموزشی، تحقیقاتی و پیام‌رسانی زیست‌محیطی	۶۲,۰۰۰	۷۵,۰۰۰	۲۰
۵	پایش فراگیر محیط زیست	۵۶,۰۰۰	۸۵,۰۰۰	۵۱
۶	بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی	۳۸,۰۰۰	۴۵,۰۰۰	۱۸
۷	ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا	۱۸۰,۰۰۰	۲۲۰,۰۰۰	۲۲
۸	مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گردوغبار و تغییر اقلیم	۲۰,۰۰۰	۲۵,۰۰۰	۲۵
۹	جلوگیری از آلودگی آب شرب تهران	۱۳۰,۰۰۰	۱۴۰,۰۰۰	۷
۱۰	تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات	۱۴۰,۰۰۰	۱۱۰,۰۰۰	-۲۱
	جمع کل	۸۰۷,۰۰۰	۱,۰۱۵,۰۰۰	۲۵

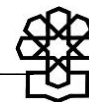
مأخذ: همان.

۲-۱. مقایسه ساختاری لایحه بودجه بخش محیط زیست کل کشور در سال ۱۳۹۷ با قانون

بودجه سال ۱۳۹۶

تغییرات برنامه‌های لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶ عبارتند از:

- برنامه پایش و مدیریت آلاینده‌ها دارای طرح‌های ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا، بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی، پایش فراگیر محیط زیست، تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات، جلوگیری از آلودگی آب شرب تهران، مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گردوغبار و تغییر اقلیم است.
- برنامه حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌های آبی دارای طرح‌های حفاظت، پایش و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر، طرح‌های حفاظت و احیای تالاب انزلی، مطالعه حفاظت و احیای دریاچه‌های استان فارس و طرح مطالعه، حفاظت و احیای تالاب هامون و مطالعه آب‌های ژرفی است.
- برنامه حفاظت و احیا و بهسازی زیست‌بوم‌های خشکی دارای برنامه‌های تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی و تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان محیط زیست و طرح حفاظت از تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و حیات وحش است.

• برنامه فرهنگ‌سازی و ارتقای مشارکت‌های مردمی در بهسازی محیط زیست دارای طرح‌های ارزش‌گذاری اقتصادی منابع زیستی و طرح تدوین برنامه آموزشی، تحقیقاتی و پیام‌رسانی زیست‌محیطی است.

۳-۱. برآورد اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷

میزان اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست از ۲,۲۶۰ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ با افزایش ۲۱ درصدی به ۲,۷۳۵ میلیارد ریال در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ پیش‌بینی شده است. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ میزان اعتبارات هزینه‌ای این سازمان ۴۵ درصد و میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای این سازمان ۱۱ درصد افزایش داشته است. میزان کل اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست حدوداً ۹۶ درصد کل اعتبارات امور محیط زیست را به خود اختصاص داده است.

بررسی میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای این سازمان نشان می‌دهد که اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سال ۱۳۹۷ این سازمان ۱۸۳۹ میلیارد ریال است. این میزان اعتبار ۶۷ درصد کل اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ را به خود اختصاص داده است.

از پنج برنامه‌ای که سازمان حفاظت محیط زیست مسئولیت آن را برعهده دارد پنج برنامه دارای اعتبارات هزینه‌ای هستند. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ میزان اعتبارات هزینه‌ای ۸۹۶ میلیارد ریال پیش‌بینی شده است که ۳۲ درصد کل اعتبارات این سازمان بدان تعلق گرفته است (جدول ۵).

جدول ۵. اعتبارات سازمان حفاظت محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷

(میلیون ریال)

شرح	مصوب سال ۱۳۹۶	لایحه سال ۱۳۹۷	درصد لایحه نسبت به مصوب ۱۳۹۶
بودجه هزینه‌ای	۶۱۷,۰۴۴	۸۹۶,۱۰۳	۴۵
طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای	۱,۶۴۳,۰۰۰	۱,۸۳۹,۰۲۵	۱۱
جمع کل	۲,۲۶۰,۰۴۴	۲,۷۳۵,۱۲۸	۲۱

مأخذ: همان.

بودجه سازمان حفاظت محیط زیست در لایحه سال ۱۳۹۷، ۲۱ درصد افزایش یافته، لکن با توجه به اینکه بیش از ۸۰ درصد مساحت کشور در مالکیت و یا تحت مدیریت این سازمان می‌باشد و مسئولیت این سازمان مسئولیتی فرادستگاهی می‌باشد (و با وجود گستردگی وظایف و معضلات متعدد از جمله بحران آب، آلودگی هوا، ریزگردها، نابودی تنوع زیستی، فرسایش خاک، از بین رفتن جنگل‌های زاگرس و جنگل‌های شمال و...)، بودجه در نظر گرفته شده برای این سازمان در مقابل بودجه سایر دستگاه‌ها بسیار ناچیز است.

جدول ۶. اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سازمان حفاظت محیط زیست، سال ۱۳۹۷

(میلیون ریال)

نام طرح	جمع مصوب
ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا	۲۲۰,۰۰۰
بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی	۴۵,۰۰۰
پایش فراگیر محیط زیست	۸۵,۰۰۰
تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات	۱۱۰,۰۰۰
جلوگیری از آلودگی آب شرب تهران	۱۴۰,۰۰۰
مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گردوغبار	۲۵,۰۰۰
حفاظت و احیای تالاب انزلی	۵۰,۰۰۰
حفاظت، پایش و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر	۶۵۵,۰۰۰
مطالعه، حفاظت و احیای دریاچه‌های استان فارس	۵۵,۰۰۰
مطالعه، حفاظت و احیای تالاب هامون و مطالعه آب‌های ژرفی	۵۵,۰۰۰
تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی- تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست	۱۵۵,۰۰۰
حفاظت از تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و حیات وحش	۱۴۵,۰۰۰
ارزش‌گذاری اقتصادی منابع محیط زیستی	۱۵,۰۰۰
تدوین برنامه آموزشی، تحقیقاتی و پیام‌رسانی زیست‌محیطی	۷۵,۰۰۰
جمع*	۱,۸۳۹,۰۲۵

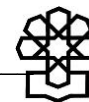
مأخذ: لایحه بودجه سال ۱۳۹۷.

* مجموع اعتبارات لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به دلیل ندیدن اعتبارات متفرقه در برنامه‌ها کمی کمتر می‌باشد، لکن به دلیل جمع شدن در کل امور معیار جمع کلی قرار گرفته است.

در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ سازمان حفاظت محیط زیست ردیف‌های بودجه‌ای زیر به شرح زیر

اضافه شده است:

- کمک به صندوق ملی محیط زیست از جمله اجرای قانون مدیریت پسماندها با اعتبار ۱۰۸ میلیارد ریال،
  - اجرای قانون هوای پاک و مقابله با منابع آلوده‌کننده هوا با اعتبار ۱۶ میلیارد ریال،
  - کمک به صندوق ملی محیط زیست از جمله اجرای قانون هوای پاک با اعتبار ۴ میلیارد ریال،
  - راهبری حفاظت و نجات دریاچه ارومیه با اعتبار ۵ میلیارد ریال،
  - توانمندسازی و تقویت جوامع محلی و تشکل‌های زیست‌محیطی با اعتبار ۱۰ میلیارد ریال.
- همچنین در این لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ ردیف‌های بودجه‌ای سازمان حفاظت محیط زیست به شرح زیر نیز (بدون رسیدن به شرایط مطلوب و تحقق اهداف) حذف شده است:
- راهبری و مدیریت موزه‌های تاریخ طبیعی و بانک‌های ژن،
  - مدیریت و نگهداری پارک‌های پردیسان،
  - نیازسنجی و اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگی زیست‌محیطی.

۲. بررسی انطباق لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ با احکام برنامه ششم و اسناد بالادستی توسعه در بخش محیط زیست

- در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ تغییرات زیادی در ساختار و طبقه‌بندی برنامه‌ها و طرح‌های بخش محیط زیست اعمال نشده است و تنها تغییراتی در دسته‌بندی آنها اعمال شده است.
- در دسته‌بندی طرح‌ها و برنامه‌ها تغییرات شکلی ایجاد شده است، لکن ماهیت امر تغییر چندانی نداشته است.

- نگاهی به امور محیط زیست (تعدادی از طرح‌هایی که دارای اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای می‌باشند) نشان می‌دهد که برخی از ردیف‌های بودجه‌ای طرح‌های مرتبط با این امور بدون رسیدن به نتیجه مطلوب در لایحه پیشنهادی سال ۱۳۹۷ حذف شده‌اند.

- لایحه پیشنهادی دولت بدون توجه کافی به اولویت راهبردی برنامه ششم توسعه به بخش محیط زیست، تهدیدات زیست‌محیطی و تعهدات بین‌المللی کشور نسبت به مباحث زیست‌محیطی و سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (در ۱۵ بند) تدوین شده است.

نظر به ابلاغ سیاست‌های کلی محیط زیست از سوی مقام معظم رهبری و با توجه به اینکه بودجه سال ۱۳۹۷ به‌عنوان سال دوم برنامه ششم توسعه دارای اهمیت ویژه‌ای در ساماندهی جهت‌گیری و اجرای برنامه‌ها، فعالیت‌ها و نیل به اهداف مندرج در سند اجرایی پیوست برنامه دارد که بر این اساس نظر به تعیین موضوع محیط زیست به‌عنوان یکی از موضوعات خاص برنامه ششم و اولویت‌های چهارگانه لایحه بودجه، موانع و محدودیت‌های ذیل در امور محیط زیست لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ مشاهده می‌شود.

الف) با عنایت به ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه و تعیین الگوی بودجه‌ریزی مبتنی بر عملکرد به‌عنوان رویه حاکم بر قانون بودجه سال ۱۳۹۷، ایجاد ارتباطات خطی و منطقی بین برنامه‌ها، طرح‌ها و فعالیت‌ها به‌عنوان مهمترین شرط استقرار قلمداد می‌شود که بر این اساس با توجه به تعریف برنامه «حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌های آبی» ذیل امور محیط زیست در لایحه و وجود معاونت تخصصی محیط زیست دریایی با دفاتر زیرمجموعه در ساختار مصوب سازمانی و طبق دستورالعمل ماده (۲۳) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)، در فهرست طرح‌های سازمان حفاظت محیط زیست «طرح بررسی محیط زیست دریایی» لحاظ نشده است.

ب) با توجه به مصوبه مجلس شورای اسلامی در خصوص الحاق کشور جمهوری اسلامی ایران به موافقتنامه پاریس و لزوم اجرای برنامه‌های مطالعاتی و عملیاتی برای اجرای تعهدات کشور در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، تعیین متغیر کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به‌عنوان یکی از اولویت‌های اجرایی برنامه ششم، مصوبه هیئت وزیران در خصوص سند اقتصاد کم کربن به‌عنوان پیوست برنامه ششم در تعریف فعالیت‌ها و طرح‌های ذیل برنامه‌ها موضوع «مدیریت و کنترل تغییرات اقلیم» لحاظ نگردیده است.

ج) با توجه به اهمیت توزیع اعتبارات در اجرای برنامه‌ها منطبق با اولویت‌های اجرایی دستگاه‌ها، نحوه

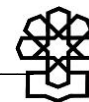
توزیع اعتبارات ناکارآمد و فاقد اثربخشی بوده که این مهم می‌تواند باعث عدم تحقق بخشی از متغیرها و شاخص‌های بودجه‌ریزی عملیاتی در سال آتی شود.

د) حدود نیمی از وظایف و مسئولیت‌های سازمان متولی محیط زیست کشور در حوزه‌های مختلف فاقد طرح مرتبط می‌باشد که اگر معیار را حوزه‌های عملیاتی قلمداد کنیم حوزه‌های جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و منابع طبیعی و احیای آنها و حکمرانی مطلوب محیط زیستی بالاترین سهم و وزن را در این محاسبه دارا می‌باشند، لذا مهمترین طرح‌های دیده شده و نشده در لایحه قانون بودجه سال ۱۳۹۷ با توجه به اسناد بالادستی به شرح جدول زیر است (جداول ۷ و ۸):

جدول ۷. مهمترین طرح‌های دیده شده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ براساس اسناد بالادستی

قوانین مرتبط	طرح‌های دیده شده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷
بند «۵» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	پایش فراگیر محیط زیست
قانون جامع توزیع عادلانه آب	جلوگیری از آلودگی آب شرب تهران
قانون حفاظت از تالاب‌ها و قانون هوای پاک	مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گردوغبار
بند «ب» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت و احیای تالاب انزلی
بند «ب» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت، پایش و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر
بند «ب» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	مطالعه، حفاظت و احیای دریاچه‌های استان فارس
بند «ب» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	مطالعه، حفاظت و احیای تالاب هامون و مطالعه آب‌های ژرفی
قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست و بندهای «ط» و «ظ» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی - تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست
قانون شکار و صید و بند «ع» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت از تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و حیات وحش
بند «۱۰» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	ارزش‌گذاری اقتصادی منابع محیط زیستی
بندهای «۱۴» و «۱۲» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	تدوین برنامه‌های آموزشی، تحقیقاتی و پیام‌رسانی زیست‌محیطی
بند «۵» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	پایش فراگیر محیط زیست
قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست	بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی
بند «۵» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا
بند «۷» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گردوغبار و تغییر اقلیم
قانون هوای پاک	ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا
قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست	بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی

مأخذ: همان.

جدول ۸. طرح‌های دیده نشده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ براساس اسناد بالادستی

قوانین مرتبط	طرح‌های دیده نشده در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷
بند «الف» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	نظارت بر ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA)
بند «الف» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	ارزیابی آثار زیست‌محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ
بند «پ» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	تأمین اعتبارات ارزی و ریالی مورد نیاز جهت اجرای تعهدات بین‌المللی دولت ایران در حوزه محیط زیست
بند «ت» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	تأمین سهم دولت در طرح‌های (پروژه‌های) بین‌المللی محیط زیستی مشترک با دولت‌ها و اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی به‌منظور تشویق و حمایت از جلب کمک‌ها و سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی داوطلبانه و کمک به تأمین هزینه‌های مربوط به کنوانسیون رامسر
بند «ح» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	احیا، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها
بند «۲» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست
بند «۸» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	صنعت کم‌کربن، استفاده از انرژی‌های پاک
بند «۱۰» سیاست‌های کلی ابلاغی محیط زیست مقام معظم رهبری	استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور
بند «ه» ماده (۶) قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست	توسعه موزه ملی تاریخ طبیعی ایران
بند «ط» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت و مدیریت پلنگ ایرانی
بند «ط» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت مشارکتی از یوزپلنگ آسیایی و زیست‌بوم‌های مرتبط با آن
بند «د» ماده (۶) قانون حفاظت و بهسازی	فرهنگ‌سازی و جلب مشارکت مردمی
بندهای «ط» و «ظ» قانون برنامه ششم توسعه	طرح جامع حفاظت و هوشمندسازی مناطق تحت مدیریت
بند «ط» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه	حفاظت، بهره‌برداری و پایش زیست‌بومی دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان
بند «الف» ماده (۳۹) قانون برنامه ششم توسعه	تخصیص اعتبار از محل درآمد هدفمندسازی یارانه‌ها جهت کاهش آلودگی هوا
ماده (۳۱) قانون برنامه ششم توسعه	توسعه و کاربرد فناوری‌های نوین برای حفاظت از محیط زیست

مأخذ: همان.

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که پیامدهای اصلی عدم تعیین و تخصیص اعتبارات لازم در این بخش عبارتند از:

- وقفه در اجرای مصوبات - تأخیر در پرداخت و تسویه حساب قراردادهای طرح‌ها و متقبل شدن هزینه تعدیل قراردادها،
- افزایش هزینه‌های زیان‌آور در بخش پروژه‌های عمرانی و متوقف شدن امکانات حفاظتی، پرداخت‌های پرسنلی و پرداخت تعهدات، ازسوی دیگر عدم تخصیص اعتبار مورد نیاز،
- متوقف ماندن فعالیت طرح‌ها و عدم دسترسی به اهداف طرح‌ها با توجه به عدم تأمین اعتبار

مورد نیاز به منظور تجهیز ساختار حفاظتی محیط زیست و رشد امکانات و تجهیزات اجرایی، بازسازی و ترمیم ساختمان‌های ملکی، خودروهای گشت زیست‌محیطی شهری و منطقه‌ای و تجهیزات نرم‌افزاری و سخت‌افزاری (که می‌توان مصادیق آن را در بحث آلودگی هوای کلانشهرها و تأثیر آن بر سلامتی آحاد جامعه جهت اجرای وظایف و امور محوله به سازمان متولی در راستای کاهش و حذف آلاینده‌ها)، ذکر کرد.

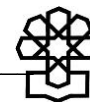
- مطابق اقلیم آب و هوایی کشور فصل انجام امور میدانی، تکمیل ساختمان‌ها و ابنیه و سایر عملیات اجرایی در کشور ۶ ماهه اول سال می‌باشد. در سال جاری نیز همانند سنوات گذشته علی‌رغم تعیین بازه زمانی ۱۵ روزه جهت مبادله موافقتنامه‌ها، اجرای این مهم با تأخیر انجام خواهد شد که این مسئله باعث بروز مسائل مهم ذی‌حسابی در جذب و هزینه‌کرد اعتبار در سطوح ملی و استانی و تمرکز هزینه و انتقال آن به پایان سال مالی و در نتیجه کاهش کیفیت هزینه و بهره‌وری آن شده است که باید بازه زمانی این موضوع کاهش و در چارچوب ضوابط و قانون بودجه سنواتی اجرایی شود.

۳. محیط زیست در ماده واحده و تبصره‌های لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور

براساس بند «ب» تبصره «۸» در راستای اجرای ماده (۶) قانون هوای پاک مصوب سال ۱۳۹۶ مبنی بر الزام اعمال قانون خودروهای فاقد معاینه فنی از طریق متوقف نمودن و صدور قبض جرمه مطابق با قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی، شهرداری تهران مکلف به اجرای طرح ناحیه کاهش آلودگی هوا (LEZ) می‌باشد. در این راستا، نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مکلف است مطابق قانون نسبت به جریمه متخلفین اقدام کند. مبالغ وصولی جریمه‌های صادر شده (به ردیف درآمد عمومی ۱۶۰۱۸۳ نزد خزانه‌داری کل واریز می‌گردد تا از محل اعتبار ردیف ۴۹ - ۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹)) این قانون در جهت کاهش آلودگی هوا و توسعه و بهره‌برداری حمل‌ونقل عمومی به شهرداری تهران اختصاص می‌یابد.

۴. موانع، مشکلات و الزامات اجتناب‌ناپذیر لایحه بودجه سال ۱۳۹۷

حفاظت محیط زیست موضوعی حاکمیتی است که در اصل پنجاهم قانون اساسی و سند چشم‌انداز توسعه ایران در افق ۱۴۰۴ و سیاست‌های کلی محیط زیست ابلاغی مقام معظم رهبری و لایحه برنامه ششم توسعه مورد تأکید ویژه قرار گرفته است. در راستای تحقق بخشی از وظایف نظارتی و حاکمیتی و اثرگذاری مستقیم آن در اجرای برنامه‌های فصل محیط زیست و تأثیر بسزایی که اغلب این طرح‌ها، پروژه‌ها در تقویت بُعد نظارتی و حاکمیتی دولت جمهوری اسلامی ایران، انتظارات ملی، بین‌المللی (مناسبات،

معاهده‌ها، کنوانسیون‌ها و... و حوزه سلامت و بهداشت در بُعد اجتماعی ایفاد می‌نمایند، عدم اجرای این برنامه‌ها و فعالیت‌های زیست‌محیطی در برخی از موارد تبعات جبران‌ناپذیری در پی خواهد داشت.

لذا به منظور رفع موانع و چالش‌های پیش‌رو و ضرورت انجام و تکمیل اموری همچون حفاظت، احیا و بهره‌وری با رویکرد توسعه پایدار از منابع زیست‌محیطی تجدیدناپذیر، تکمیل زیرساخت‌های حفاظت، احیا و بهسازی منابع زیستی به جهت مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست، پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی و تخریب محیط زیست، گسترش سطح آگاهی، دانش و بینش زیست‌محیطی جامعه و تقویت فرهنگ و اخلاق محیط زیستی، پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک و تجهیز و ساماندهی محیط زیست کشور و ایجاد تمهیدات لازم جهت ابقا، اصلاح و ایجاد، موارد مشروحه ذیل از الزامات اجتناب‌ناپذیر می‌باشد:

• طرح بررسی و حفاظت محیط زیست دریایی با استناد به سیاست‌های کلی محیط زیست ابلاغی مقام معظم رهبری^۱ و تعهدات بین‌المللی کنوانسیون حفاظت محیط زیست دریای خزر و کنوانسیون راپمی و پروتکل‌های ذریبط.

- طبیعت بسته دریای خزر و سواحل آن به‌عنوان زیست‌گاه جانوران و گیاهان منحصربه‌فرد یکی از منابع طبیعی با ارزش ایران و چرخه‌ای از محیط زیست سیاره زمین بوده که در چند دهه اخیر در مقابل آلودگی‌های کشاورزی و صنعتی و نفتی بسیار آسیب‌پذیر و شکننده گردیده و با بحران اکولوژیک روبرو بوده است؛ از طرف دیگر منطقه خلیج فارس و دریای عمان نیز به‌عنوان یکی از مهمترین پهنه‌های آبی جهان به‌لحاظ تنوع زیستی، منابع شیلاتی و به‌خصوص منابع نفتی غنی، اکوسیستمی منحصربه‌فرد به‌شمار می‌رود، متأسفانه فعالیت‌های انسانی و بهره‌برداری پرشتاب و بی‌رویه موجب تخریب و آلودگی این اکوسیستم‌های حساس و شکننده شده و نیازمند پایش مستمر و سایر اقدامات هستند. طرح بررسی و حفاظت محیط زیست دریایی با وظایفی همچون پایش و مدیریت منابع آلاینده دریا، احیا و بازسازی زیست‌گاه‌های حساس ساحلی آسیب‌دیده، تهیه اطلس و نقشه‌های مناطق حساس ساحلی-دریایی، انجام مطالعات پایه و کاربردی درخصوص گونه‌های زیستی مرتبط و تدوین دستورالعمل‌ها و استانداردها در دست اقدام بودن و لزوم بازنگری و به‌روزرسانی آنها نیاز به طرحی مجزا دارد، زیرا این طرح مورد تأکید سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری بوده و حذف آن در (لوائح و قانون بودجه طی دو سال اخیر) بدون رسیدن به نتیجه مطلوب صحیح نمی‌باشد.

• طرح تجهیز و ساماندهی محیط زیست کشور براساس سیاست‌های کلی محیط زیست، ابلاغی

مقام معظم رهبری.^۲

۱. مبنی بر «حفاظت، احیا، بهسازی و توسعه منابع تجدیدپذیر مانند دریا، دریاچه، رودخانه، تالاب، تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع متناسب با توان اکولوژیک (ظرفیت قابل تحمل و توان بازسازی) آنها براساس معیارها و شاخص‌های پایداری، مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند».

۲. مبنی بر «حفاظت، احیا، بهسازی و توسعه منابع تجدیدپذیر مانند دریا، دریاچه، رودخانه، تالاب، تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع متناسب با توان اکولوژیک (ظرفیت قابل تحمل و توان بازسازی)

• طرح پیشنهادی «توسعه پایدار و محیط زیست».

- از آنجا که یکی از دستاوردهای اصلی کنفرانس ریو+۲۰ در ژوئن ۲۰۱۲، دستور کار توسعه پس از ۲۰۱۵ و اهداف توسعه پایدار (SDG) می‌باشد و از جمله اهداف کلان آن «انجام اقدامات فوری برای مبارزه با تغییر اقلیم و آثار آن»، «حفاظت و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها و منابع دریایی برای توسعه پایدار» و «حفاظت، بازسازی و ارتقای استفاده پایدار از اکوسیستم‌های زمینی، مدیریت پایدار جنگل‌ها، مبارزه با بیابان‌زایی و متوقف و معکوس ساختن تخریب زمین و متوقف ساختن کاهش تنوع زیستی» است؛ بر همین اساس و با عنایت به تأیید و تأکید مقام معظم رهبری بر اجرایی نمودن اهداف توسعه پایدار در کشور و هم‌پیوستگی محیط زیست و توسعه اقتصادی به‌عنوان پایه اصلی و اساسی بحث توسعه پایدار ضروری است که در جهت همسو بودن با اجرایی شدن این موضوع در سطوح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی توجه ویژه‌ای به این امر شود.

• طرح پیشنهادی «حفاظت مشارکتی با بهره‌مندی از سیستم‌های نوین حفاظتی در مناطق تحت مدیریت» براساس سیاست‌های کلی محیط زیست ابلاغی مقام معظم رهبری.^۱

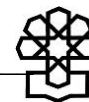
جمع‌بندی و پیشنهادها

بودجه، مهمترین سند سیاستگذاری سالیانه دولت است که دارای ابعاد وسیع اقتصادی، اجتماعی و حقوقی می‌باشد. محیط زیست به‌عنوان سرمایه ملی و میراث ارزنده هر کشوری محسوب می‌شود. با توجه به جایگاه ویژه محیط زیست در قوانین کشور مخصوصاً قانون اساسی، میزان توفیقات مسائل محیط زیست و عوامل زیست‌محیطی کشور، با وجود رشد تخصیص اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای طی دو سال اخیر، فاقد وضعیت باثبات و سازمان‌یافته‌ای است، زیرا الزامات زیست‌محیطی در نظام برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی کشور تاکنون جایگاه واقعی خود را نیافته و در برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه، ملاحظات زیست‌محیطی به‌صورت واقعی در متن برنامه‌ها و بودجه سنواتی لحاظ نشده و به اجرا در نمی‌آید. یکی از دلایل اثبات این امر نتایج گزارش بررسی شاخص عملکرد محیط زیست توسط مرکز سیاستگذاری و قوانین دانشگاه ییل^۲ می‌باشد که نشان می‌دهد ایران

آنها براساس معیارها و شاخص‌های پایداری، مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند و حفاظت از منابع ژنتیک و ارتقای آنها تا سطح استانداردهای بین‌المللی» - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر خشکسالی، آتش‌سوزی و ...

۱. مبنی بر حفاظت، احیا، بهسازی و توسعه منابع تجدیدپذیر مانند دریا، دریاچه، رودخانه، تالاب، تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع متناسب با توان اکولوژیک (ظرفیت قابل تحمل و توان بازسازی) آنها براساس معیارها و شاخص‌های پایداری، مدیریت اکوسیستم‌های حساس و ارزشمند و حفاظت از منابع ژنتیک و ارتقای آنها تا سطح استانداردهای بین‌المللی - مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر خشکسالی، آتش‌سوزی و ...

2. Environmental Performance Index, 2012, Yale Center for Environmental Law & Policy, Yale University (EPI), 2012.

در سال ۲۰۰۶، رتبه ۵۳ شاخص عملکرد زیست‌محیطی را در جهان داشته، در سال ۲۰۰۸ رتبه ۶۷، در سال ۲۰۱۰ رتبه ۶۰ و در سال ۲۰۱۲ به رتبه ۱۱۴ سقوط کرده است. پس از آن در سال ۲۰۱۴ با نمره ۵۱/۰۸ موفق به کسب رتبه ۸۳ در بین ۱۷۸ کشور شده بود، اما در گزارش سال ۲۰۱۶ از لحاظ عملکرد زیست‌محیطی با نمره ۶۶/۳۲ به رتبه ۱۰۵ از مجموع ۱۸۰ کشور نزول کرده است و در رده کشورهای با عملکرد ضعیف در محیط زیست قرار دارد. بررسی شاخص عملکرد محیط زیست بیانگر نوسانات متعدد ایران در این زمینه است.

علاوه بر موارد مذکور، میزان سهم بودجه امور محیط زیست در سال ۱۳۹۷ در میان امور ده‌گانه تنها ۰/۰۹۹ درصد است و نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶ سهم بودجه این امور از ۰/۱ به ۰/۰۹۹ درصد رسیده است این در حالی است که اولویت کشور و قوانین بالادستی کشور از جمله قانون برنامه ششم توسعه، آب و محیط زیست است.

یکی از دلایل بی‌توجهی جدی به امور حفاظتی و توسعه پایدار طی سال‌های اخیر، روند افزایشی تخصیص اعتبارات امور محیط زیست به اعتبارات هزینه‌ای بوده است و در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ این اعتبارات نیز دارای روند افزایشی است. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷، میزان اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (۱,۹۳۴ میلیارد ریال) ۶۸ درصد از کل اعتبارات امور محیط زیست را به خود اختصاص خواهد داد و ۳۲ درصد از اعتبارات متعلق به اعتبارات هزینه‌ای (۸۹۶ میلیارد ریال) است. شایان ذکر است که در سال گذشته در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ میزان سهم اعتبارات هزینه‌ای بخش محیط زیست ۲۶ درصد از کل اعتبارات بود که این سهم در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ به ۳۲ درصد افزایش یافته است. یکی از نکات مثبت این لایحه پیش‌بینی ۶۵ درصدی اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی از کل اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای این امور است که نسبت به قانون بودجه سال ۱۳۹۶ به میزان ۲۵ درصد این اعتبارات ملی افزایش یافته است (از ۸۰۷ میلیارد ریال در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ به ۱,۰۱۵ میلیارد ریال در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ رسیده است). در بحث اعتبارات استانی، به دلیل عدم تخصیص بودجه مصوب به بخش محیط زیست، به نظر می‌رسد کاهش این اعتبارات و افزایش اعتبارات ملی، مثبت باشد.

تحلیل وضعیت منابع اعتباری تملک دارایی سرمایه‌ای و ردیف‌های آن در قانون بودجه سال ۱۳۹۶ مؤید آن است که میانگین تخصیص طرح‌های تملک دارایی سرمایه‌ای سازمان در بودجه سال ۱۳۹۶ بالغ بر ۷ درصد می‌باشد که بررسی ماهیت طرح‌ها مؤید ماهیت نگهداری و تجهیز آن بوده و عملاً امکان اجرای وظایفی نظیر تهیه و تدوین برنامه عمل حفاظت و مدیریت مناطق و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش، برنامه عمل حفاظت، احیا، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌ها و... که در ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه تأکید شده امکانپذیر نبوده و نمی‌باشد.

از سوی دیگر، انطباق قانون بودجه سال ۱۳۹۶ و مصوبات برنامه ششم توسعه با لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ نشان می‌دهد که تعدادی از طرح‌ها و اهداف کلان بدون رسیدن به نتیجه مطلوب از ردیف‌های بودجه‌ای این لایحه حذف شده‌اند (طرح‌هایی مانند راهبری و مدیریت موزه‌های تاریخ طبیعی و بانک‌های ژن، مدیریت و نگهداری پارک‌های پردیسان، نیازسنجی و اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی)، لذا با توجه به اینکه فرآیند تخریب محیط زیست و ایجاد ناپایداری در آن دارای سرعت بیشتری نسبت به بازسازی و احیای آن می‌باشد اجرای برخی طرح‌ها و پروژه‌ها بعضاً در یک برنامه میان‌مدت امکانپذیر نبوده که بر این اساس باید مدت اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مرتبط با حوزه‌های اصلی فعالیت دستگاه‌ها نظیر تجهیز و ساماندهی محیط زیست، مدیریت پسماندها، حفاظت محیط زیست انسانی و... با به‌روآوری فعالیت‌ها و پروژه‌های مرتبط حداقل در ردیف بودجه‌ای لحاظ و تا پایان رسیدن اقدامات لازم به یکباره حذف نگردد.

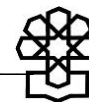
همچنین در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ با توجه به تصویب و ابلاغ قوانینی نظیر قانون حفاظت از تالاب‌ها و هوای پاک موارد ذیل مشاهده می‌شود:

- اختصاص اعتبار برای ساماندهی پسماندهای کل کشور در راستای اجرای بند «ت» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه با اعتباری معادل دو هزار میلیون ریال،
- اختصاص اعتبار برای مقابله با ریزگردها در کشور موضوع بند «س» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم با اعتباری معادل یکصد و پنجاه میلیون دلار،
- ایجاد ردیف‌های درآمدی برای اجرای قانون هوای پاک و حفاظت از تالاب‌ها.

با توجه به ارزیابی که در خصوص این لایحه با سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری و مصوبات برنامه ششم توسعه صورت گرفته است می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که یکی از عمده ضعف‌های مباحث کلان زیست‌محیطی عدم اولویت‌بندی صحیح برنامه‌ها و بودجه‌ها در این زمینه است. اگر عملکرد و تحقق اهداف سال‌های گذشته به علت عدم تخصیص منابع، پایین بوده است در این صورت افزودن مقداری بر بودجه سال گذشته و آنگاه طبق روال، پیش‌بینی کمتر گره‌گشا نیست.

از جمله پیامدهای اصلی عدم تعیین و تخصیص اعتبارات لازم در این بخش را می‌توان به تشدید تخریب‌های زیست‌محیطی، تأخیر در پرداخت و تسویه حساب قراردادهای طرح‌ها و متقبل شدن هزینه تعدیل قراردادهای هزینه‌های زیان‌آور در بخش پروژه‌های عمرانی منجر به متوقف شدن امکانات حفاظتی، متوقف ماندن فعالیت طرح‌ها و عدم دسترسی به اهداف طرح‌ها اشاره کرد.

با توجه به مصوبه مجلس شورای اسلامی در خصوص الحاق کشور جمهوری اسلامی ایران به موافقتنامه پاریس و لزوم اجرای برنامه‌های مطالعاتی و عملیاتی برای اجرای تعهدات کشور در سطوح ملی، منطقه‌ای و

بین‌المللی، تعیین متغیر کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به‌عنوان یکی از اولویت‌های اجرایی برنامه ششم، مصوبه هیئت وزیران در خصوص سند اقتصاد کم‌کربن به‌عنوان پیوست برنامه ششم در تعریف فعالیت‌ها و طرح‌های ذیل برنامه‌ها موضوع «مدیریت و کنترل تغییرات اقلیم» لحاظ نگردیده است و این امر به‌عنوان تعهد بین‌المللی باید مورد توجه قرار گیرد.

تحلیل انطباقی برنامه ششم توسعه و سیاست‌های کلی محیط زیست با لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ مؤید آن است که قانون فوق در ادامه روند گذشته و مبتنی بر حفظ الزامات بدون توجه به رشد وظایف محیط زیست در برنامه ششم و سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری تنظیم گردیده به نحوی که می‌توان گفت برای وظایف متعدد نظیر استقرار نظام ارزیابی راهبردی، دیپلماسی محیط زیست و اجرای تعهدات بین‌المللی، بازنگری در مناطق چهارگانه محیط زیست و تقسیم‌بندی جدید براساس تعاریف اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN) و ارتقای سطح حفاظتی آنها عملاً منابع مشخصی تعریف و تخصیص نیافته است که این مهم در موضوع می‌تواند به‌عنوان یک چالش تحقق شاخص‌ها و متغیرهای پیش‌بینی شده در سند راهبردی محیط زیست در برنامه ششم را با ابهام جدی مواجه سازد.

ازسوی دیگر چنانچه فقط به وظایف بخش محیط زیست و منابع طبیعی مندرج در بندهای ذیل ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توجه شود مطابق سند راهبردی فرابخش محیط زیست در این قانون محورهای اصلی عبارتند از کاهش انتشار آلاینده‌های زیست‌محیطی، جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و منابع طبیعی و احیای آنها، حفاظت و احیای تنوع زیستی کشور و حکمرانی مطلوب محیط زیستی و بر این اساس وظایفی در هریک از مفاد قانونی برنامه لحاظ شده است که بررسی تطبیقی آن با قانون برنامه پنجم مؤید رشد ۵۰ درصدی وظایف و مسئولیت‌های بخشی و فرابخشی محیط زیست است.

اگر قانون بودجه سنواتی را به‌عنوان مهمترین ابزار تحقق برنامه قلمداد کنیم تحلیل قانون بودجه سال ۱۳۹۶ به‌عنوان سال پایه برنامه مؤید آن است که حدود نیمی از وظایف و مسئولیت‌های سازمان متولی در حوزه‌های مختلف فاقد مرتب می‌باشد که اگر معیار را حوزه‌های عملیاتی قلمداد کنیم حوزه‌های جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط زیست و منابع طبیعی و احیای آنها و حکمرانی مطلوب محیط زیستی بالاترین سهم و وزن را در این محاسبه دارا می‌باشند.

منابع و مآخذ

۱. لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور.
۲. گزارش ارزیابی عملکرد سازمان محیط زیست طی سال‌های برنامه چهارم توسعه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸.
۳. گزارش‌های منتشر شده توسط سازمان محیط زیست، ۱۳۹۶.
۴. مصوبات برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
۵. قانون بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۶۳۰

شناسنامه گزارش

شماره چاپ: ۷۶۰

دوره دهم - سال دوم

شماره ثبت: ۳۴۸

تاریخ چاپ: ۱۳۹۶/۹/۲۱

عنوان گزارش: بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور ۴. بخش محیط زیست

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه آب و محیط زیست)

تهیه و تدوین: الهه سلیمانی

مدیر مطالعه: جمال محمدولی سامانی

ناظران علمی: حسین افشین، محسن صمدی

متقاضی: کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. بودجه

۲. محیط زیست

۳. لایحه

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶/۱۰/۲